

Koniugacja orzęsków

- Wprowadzenie
- Przeczytaj
- Animacja
- Sprawdź się
- Dla nauczyciela

Koniugacja orzęsków

Pantofelek (*Paramecium aurelia*) – przedstawiciel protistów zwierzęcych (pierwotniak), należący do typu orzęsków (*Ciliata*).

Źródło: Barfooz, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Przetrwanie gatunku związane jest wydawaniem potomstwa, które rozwija się najczęściej z pojedynczych komórek. Zależnie od pochodzenia tych komórek rozróżnia się rozmnażanie płciowe i bezpłciowe. Orzęski (*Ciliophora*), należące do protistów, rozmnażają się wyłącznie bezpłciowo, poprzez poprzeczny podział komórkowy. Ciekawym procesem, który zachodzi u tych organizmów, jest wymiana materiału genetycznego pomiędzy osobnikami, zwana koniugacją. Należy podkreślić, że jest to proces płciowy, a nie rodzaj rozmnażania.

Twoje cele

- Scharakteryzujesz elementy budowy orzęsków umożliwiające proces koniugacji.
- Omówisz proces koniugacji.
- Wyjaśnisz, dlaczego koniugacja orzęsków jest procesem płciowym.
- Wyjaśnisz znaczenie procesu koniugacji.

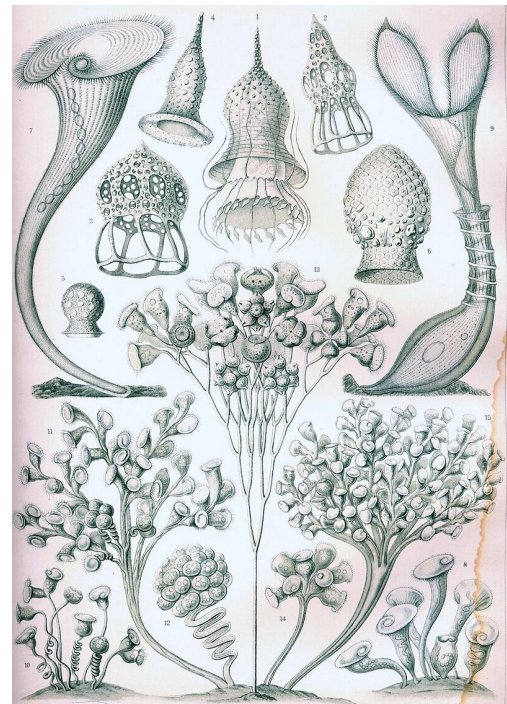
Przeczytaj

Niektóre organizmy jednokomórkowe, m.in. orzęski (*Ciliata*), mogą przeprowadzać proces płciowy zwany koniugacją. W jego wyniku dochodzi do rekombinacji materiału genetycznego, ale nie powstają nowe komórki. Zdolność rekombinacji zwiększa wartość adaptacyjną potomstwa.

Cechy charakterystyczne orzęsków

Orzęski stanowią dużą, zróżnicowaną grupę pierwotniaków, które charakteryzują się obecnością licznych rzęsek na powierzchni komórki oraz występowaniem dwóch typów jąder, tworzących aparat jądrowy: makronukleusa i mikronukleusa.

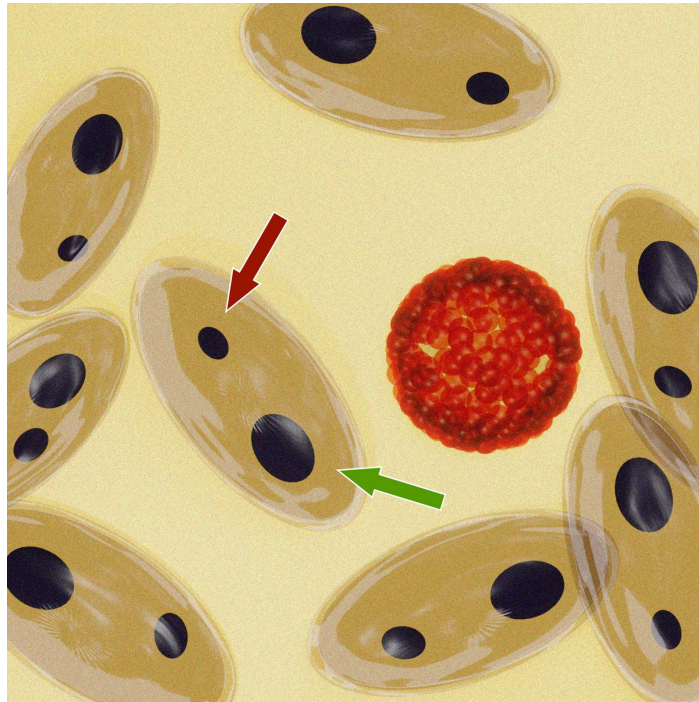
Makronukleus zawiera wiele kopii materiału genetycznego orzęska i zawiera informację genetyczną determinującą fenotyp organizmu. Zawarte w nim geny pozwalają na kontrolowanie funkcji życiowych (usuwanie metabolitów, odżywianie). Natomiast diploidalny mikronukleus jest wyciszony transkrypcyjnie, tzn. nie zachodzi w nim proces syntezy RNA na matrycy DNA. Odgrywa on rolę w procesie koniugacji, polegającym na wymianie materiału genetycznego pomiędzy dwoma osobnikami (u których nie wyróżnia się płci).

Ilustracja autorstwa Ernsta Haeckela z 1904 r., przedstawiająca orzęski.

Źródło: Ernst Haeckel, Wikimedia Commons, domena publiczna.

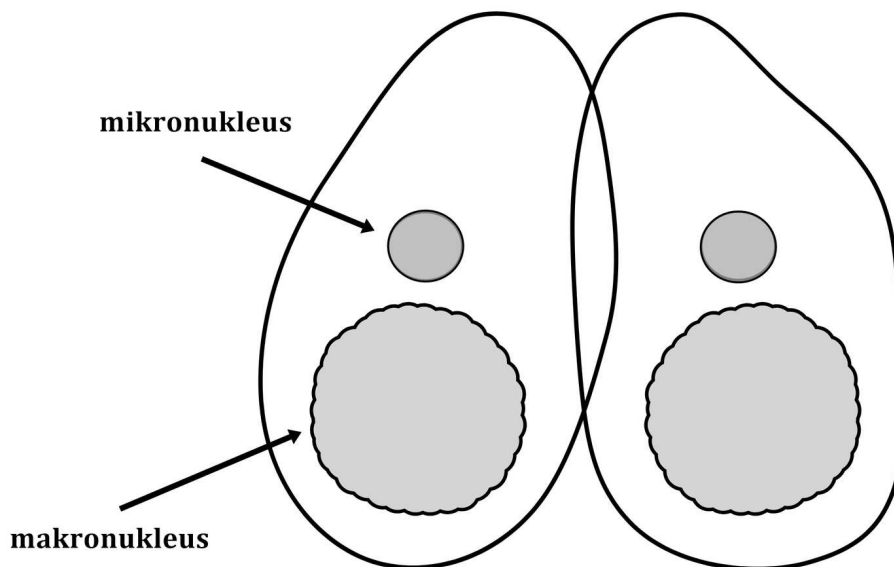
Koniugacja orzęsków

Makronukleus (pokazany zieloną strzałką) i mikronukleus (czerwona strzałka) orzęska.

Źródło: Englishsquare Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

W procesie koniugacji wyróżnić można kilka etapów. Pierwszy z nich polega na spotkaniu się dwóch osobników, zdolnych do wymiany materiału genetycznego. Osobniki te łączą się ze sobą i częściowo zlewają.

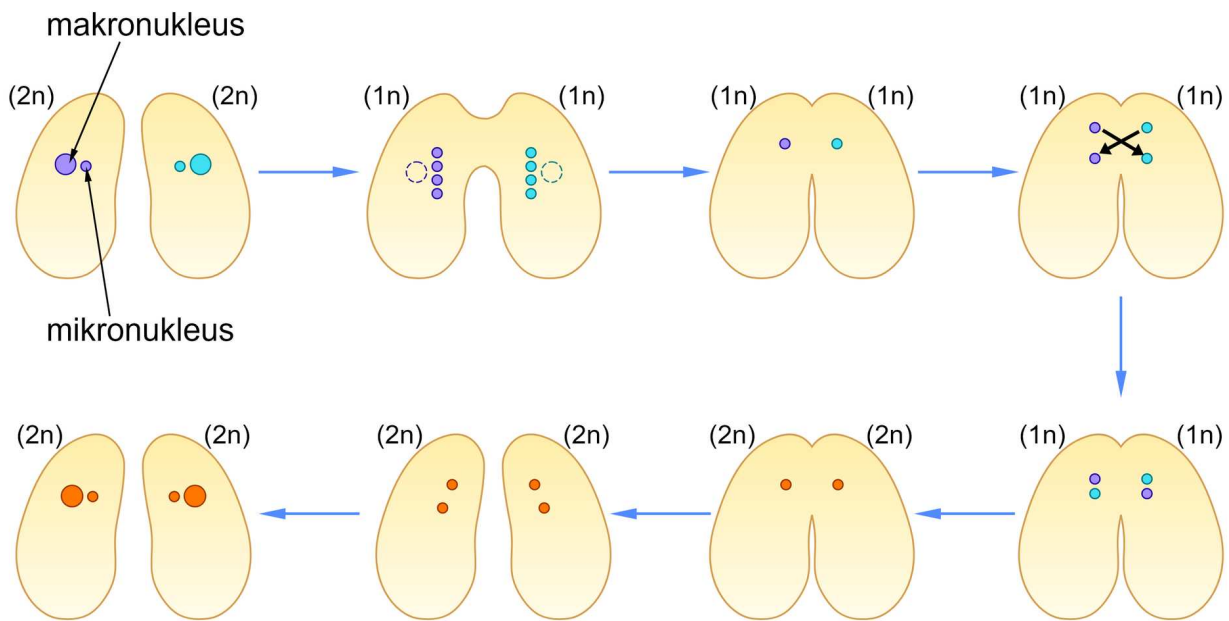

Schemat przedstawiający połączenie się dwóch osobników orzęsków.

Źródło: Englishsquare Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

W kolejnym etapie koniugacji zachodzą zmiany w aparacie jądrowym. U obu orzęsków zanika makronukleus, a mikronukleusy ($2n$) każdego osobnika dzielą się mejotycznie.

W wyniku tych podziałów, u każdego z orzęsków, powstają cztery **haploidalne** kopie mikronukleusa. Następnie trzy z nich ulegają degeneracji, natomiast jądra pozostałe w każdym osobniku dzielą się mitotycznie. W wyniku mitozy powstają dwa jądra, z których jedno jest stacjonarne a drugie migracyjne. Ponieważ w wyniku mitozy liczba chromosomów nie ulega zmianie oba te jądra są haploidalne (1n). Jądro migracyjne przechodzi przez mostek plazmatyczny do drugiego osobnika i zlewa się z jego jądrem stacjonarnym.

Przebieg koniugacji u orzęska.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o. o., licencja: CC BY-SA 3.0.

W każdym koniugującym orzęsku w wyniku złączenia się jądra migrującego z jądrem stacjonarnym tworzy się jądro diploidalne (2n). Przechodzi ono następnie podziały mitotyczne prowadzące do odtworzenia mikronukleusa i makronukleusa.

Trwa wczytywanie danych...

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DS8fjsYG>

Koniugacja pantofelków

Film nawiązujący do treści materiału.

Rozmnażanie bezpłciowe orzęsków

Po skończonym procesie koniugacji, orzęski zwiększają liczbę komórek potomnych w wyniku **rozmnażania bezpłciowego**, przez poprzeczny podział komórki, czego konsekwencją jest powstanie dwóch potomnych orzęsków o identycznym genomie.

Słownik

diploidalny organizm

diploidalny organizm ($2n$), u którego w jądrach komórkowych występuje podwójny zestaw chromosomów

haploidalny organizm

haploidalny organizm ($1n$), u którego w jądrach komórkowych występuje pojedynczy zestaw chromosomów

koniugacja

proces płciowy, polegający na wymianie materiału genetycznego zawartego w mikronukleusie, pomiędzy dwoma osobnikami (u których nie wyróżnia się płci)

makronukleus

element aparatu jądrowego orzęsków, zawierający wiele kopii materiału genetycznego; kontroluje funkcje życiowe

mikronukleus

element aparatu jądrowego orzęsków, wyciszony transkrypcyjnie; odgrywa rolę w procesie koniugacji

proces płciowy

proces, podczas którego dochodzi do wymiany materiału genetycznego i jego rekombinacji między dwoma osobnikami; w wyniku procesu płciowego nie powstają

komórki potomne, tylko zmienia się genom biorących udział w procesie osobników

rozmnażanie bezpłciowe

powstawanie organizmu potomnego z części organizmu rodzicielskiego; organizm potomny jest kopią organizmu rodzicielskiego

rozmnażanie płciowe

odbywa się za pomocą haploidalnych komórek rozrodczych, które łączą się ze sobą, tworząc diploidalną zygotę; powstały organizm charakteryzuje się zrekombinowanym materiałem genetycznym

wartość adaptacyjna

wartość genotypu danego osobnika mierzona w liczbie pozostawionego, żywego potomstwa; określa udział genów danego genotypu w puli genowej następnego pokolenia

Animacja

Koniugacja orzęsków

Trwa wczytywanie danych..

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D13M29qpd>

Źródło: reż. Englishsquare Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Film nawiązujący do treści materiału.

Polecenie 1

Polecenie 2

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Ćwiczenie 2

Ćwiczenie 3

Ćwiczenie 4

Ćwiczenie 5

Ćwiczenie 6

Źródło: Englishsquare Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Ćwiczenie 7

Ćwiczenie 8

Dla nauczyciela

Autor: Anna Juwan

Przedmiot: Biologia

Temat: Koniugacja orzęsków

Grupa docelowa: uczniowie III etapu edukacyjnego – kształcenie w zakresie rozszerzonym

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

VIII. Protisty. Uczeń:

2) przedstawia czynności życiowe protistów: odżywianie, poruszanie się, rozmnażanie, wydalanie i osmoregulację; zakłada hodowlę protistów słodkowodnych i obserwuje wybrane czynności życiowe tych protistów;

3) wykazuje związek budowy protistów ze środowiskiem i trybem ich życia (obecność aparatu ruchu, budowa błony komórkowej, obecność chloroplastów i wodniczek tętniących);

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii.

Cele operacyjne (językiem ucznia):

- Scharakteryzujesz elementy budowy orzęsków umożliwiające proces koniugacji.
- Omówisz proces koniugacji.
- Wyjaśnisz, dlaczego koniugacja orzęsków jest procesem płciowym.
- Wyjaśnisz znaczenie procesu koniugacji.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- z użyciem komputera;
- rozmowa kierowana;

- ćwiczenia interaktywne;
- analiza animacji;
- gwiazda pytań;
- linia czasu;
- gra dydaktyczna.

Formy pracy:

- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- arkusze papieru, flamastry.

Przed lekcją:

1. Uczniowie zapoznają się z treściami w sekcji „Przeczytaj”.

Przebieg lekcji

Faza wstępna:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji oraz cele zajęć, omawiając lub ustalając razem z uczniami kryteria sukcesu.
2. **Wprowadzenie do tematu – praca z multimedium („Animacja”).** Nauczyciel wyświetla animację zawartą w e-materiale. Następnie prosi uczniów, by uzasadnili, dlaczego procesu koniugacji u orzęsków nie możemy nazwać rozmnażaniem się, oraz zadaje pytanie: „Jakie są różnice i podobieństwa między rozmnażaniem a procesem płciowym?”. Uczniowie pracują w parach, a następnie ochotnicy przedstawiają swoje rozwiązania i zapisują je na tablicy. Nauczyciel podsumowuje odpowiedzi.

Faza realizacyjna:

1. **Gwiazda pytań.** Nauczyciel dzieli uczniów na trzy grupy, a następnie rozdaje każdej z nich schemat „gwiazdy pytań” (zob. materiały pomocnicze). Uczniowie na podstawie e-materiału oraz innych źródeł mają za zadanie opracować odpowiedzi na pytania widniejące na schemacie. Następnie każdy zespół dopisuje pozostałe, własne pytania i daje je do rozwiązania innej grupie.
Wybrani przez nauczyciela uczniowie kolejno prezentują wyniki prac swojego zespołu.

2. Utrwalenie wiedzy i umiejętności. Nauczyciel dzieli klasę na 4-osobowe grupy. Uczniowie rozwiązują ćwiczenia interaktywne od 1 do 5 z sekcji „Sprawdź się”, od najłatwiejszego do najtrudniejszego. Grupa, która poprawnie rozwiąże zadania jako pierwsza, wygrywa.

Faza podsumowująca:

1. Ochotnicy definiują pojęcia: „organizm haploidalny”, „organizm diploidalny”, „rozmnażanie bezpłciowe”, „wartość adaptacyjna”.
2. Nauczyciel zadaje pytanie w celu sprawdzenia stopnia opanowania wiedzy przez uczniów:
  - Dlaczego orzęski przeprowadzają koniugację, mimo że w wyniku tego procesu nie zwiększa się liczba osobników?

Praca domowa:

1. Wykonaj ćwiczenia nr 6 i 8 z sekcji „Sprawdź się”.

Materiały pomocnicze:

- Neil A. Campbell i in., „Biologia Campbella”, tłum. K. Stobrawa i in., Rebis, Poznań 2019.

Załącznik 1. Gwiazda pytań.

Plik o rozmiarze 73.53 KB w języku polskim

Dodatkowe wskazówki metodyczne:

- Uczniowie mogą przed lekcją zapoznać się z multimediami zamieszczonymi w sekcji „Animacja”, aby przygotować się do późniejszej pracy na zajęciach.